

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกร
ผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี*

LOCAL WISDOM AND STRENGTHENING FARMERS NETWORK
OF DURIAN GROWERS IN NONTHABURI PROVINCE

จามยูน ลุงเหือง*, วสันต์ ลิ้มรัตนภัทรกุล, ภัทรพล ไชยเย็น, กมลวรรณ ปั่นขาว

Chamyun Lungkuang*, Wasan Limrattanaphattarakun, Phatraphol Jaiyen, Kamonwan Pankhao

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya, Thailand

*Corresponding author E-mail: chamyun.lung@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี 2) เพื่อศึกษากระบวนการทำงานของเกษตรกร และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกร ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากตัวแทนของเกษตรกร ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน เกษตรอำเภอ และเกษตรกรตำบล รวมทั้งสิ้น 35 รูป/คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิด 4 M เป็นฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี คือความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่สั่งสมจากรุ่นสู่รุ่นของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดนนทบุรี ซึ่งได้นำมาใช้ในการเสริมสร้างเครือข่ายในการปลูก ดูแล และจัดการทุเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะพันธุ์ทุเรียนนนท์ที่มีชื่อเสียงเรื่องรสชาติและคุณภาพสูง 2) กระบวนการทำงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรีมีหลายขั้นตอน ตั้งแต่การเตรียมดิน การปลูก การดูแลรักษา ไปจนถึงการเก็บเกี่ยว การตลาด และจำหน่าย 3) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี สามารถดำเนินการได้ผ่านแนวทางการแลกเปลี่ยนความรู้และเทคนิคการปลูกทุเรียนแบบดั้งเดิม การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผ่านเทคโนโลยี การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาดเชิงสร้างสรรค์ การสร้างแบรนด์ทุเรียนนนท์ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง และการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรด้วยการ ถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้กันและกัน ซึ่งจะสามารถสร้างเครือข่ายเกษตรกรเพื่อความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันต่อไป

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การเสริมสร้างเครือข่าย, เกษตรกร

Abstract

This research is about qualitative research with the aim of 1) to study local wisdom to strengthen the network of durian farmers in Nonthaburi Province, 2) to study farmers' working processes, 3) to provide local wisdom to strengthen farmers' networks, key information from representatives, religious leaders, community leaders, district farmers and sub-district farmers. A total of 35 photos per person collected using structured interviews and analyzed the data using the 4M concept as a basis. The research found that 1) local wisdom to strengthen the network of durian farmers in Nonthaburi province is knowledge, ability and experience accumulated from generation to generation of farmers in Nonthaburi province. Effective management of durian, especially durian on, which is famous for its taste and high quality, 2) the working process of durian farmers in Nonthaburi province, from soil preparation, planting, maintenance to harvesting, marketing and distribution 3) the use of local wisdom to strengthen the network of durian farmers in Nonthaburi province. This can be done through traditional knowledge sharing and cultivation techniques, technology network development, product development and creative marketing, the creation of the Durian on brand and the support of the public and private sectors. Therefore, local wisdom strengthens farmers' networks by sharing knowledge with each other. In addition, the farmers' network will be able to build sustainable strength, which will lead to increased competitiveness in the future.

Keywords: Local Wisdom, Network Strengthening, Farmers

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่มีความหลากหลายทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ถือกำเนิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงของบรรพบุรุษที่เผชิญกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค ผ่านการสั่งสมความรู้ การทดลองและถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น จนเกิดเป็นองค์ความรู้เฉพาะถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและระบบนิเวศในท้องถิ่นนั้น ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร (สามารถ จันทร์สุรย์, 2536) เช่น ระบบการจัดการน้ำ การปลูกพืชผสมผสาน การใช้พืชสมุนไพรป้องกันศัตรูพืช หรือการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นเมือง ล้วนเป็นตัวอย่างของการดำรงชีวิตที่เคารพธรรมชาติและทรัพยากรอย่างยั่งยืน เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรีเองก็ได้เจอกับปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเค็มรุกล้ำ พื้นที่ปลูกทุเรียนนนทบุรีอยู่ในเขตที่มีความเสี่ยงต่อน้ำเค็มจากแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะในฤดูแล้ง ทำให้ต้นทุเรียนอ่อนแอและผลผลิตลดลง ปัญหานี้ไม่เพียงพอ แม้จะมีคลองส่งน้ำ แต่ในบางปีก็แห้งแล้งมาก เกษตรกรต้องซื้อน้ำหรือใช้น้ำหมุนเวียนอย่างจำกัด ส่งผลให้ต้นทุเรียนเติบโตไม่สมบูรณ์ การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ สภาพอากาศที่แปรปรวน เช่น ฝนตกไม่ตรงฤดู หรืออุณหภูมิสูงเกินไป ส่งผลให้ทุเรียนออกดอกไม่พร้อมกัน ทำให้ยากต่อการควบคุมคุณภาพ ปัญหาด้านแรงงานและคนรุ่นใหม่ แรงงานขาดแคลน เกษตรกรส่วนมากมีอายุมาก และขาด

แรงงานวัยหนุ่มสาว เพราะคนรุ่นใหม่ไม่สนใจทำเกษตร ไม่มีการสืบทอดอาชีพ ลูกหลานของเกษตรกรส่วนใหญ่ไปทำงานในเมือง ไม่สืบทอดภูมิปัญญาการปลูกทุเรียนเมืองนนท์ ปัญหาด้านเศรษฐกิจและต้นทุนการผลิต การปลูกทุเรียนเมืองนนท์มีต้นทุนสูง ทั้งค่าปุ๋ยอินทรีย์ การดูแลรักษาแบบประณีต และค่าดูแลสวนอย่างต่อเนื่องตลอดปี ราคาผลผลิตผันผวน แม้ทุเรียนเมืองนนท์จะมีชื่อเสียง แต่ราคาที่เกษตรกรได้รับไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับกลไกตลาดและพ่อค้าคนกลาง ปัญหาด้านการตลาดและการบริหารจัดการตลาดแคบทุเรียนเมืองนนท์มีปริมาณน้อยและเฉพาะเจาะจง จึงมีตลาดที่จำกัดและต้องใช้เวลาจูงหน้า การพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง เกษตรกรมักขายผ่านพ่อค้าคนกลางซึ่งมีอำนาจต่อรองมาก ทำให้ไม่ได้ราคาที่เป็นธรรม ขาดการรวมกลุ่ม เกษตรกรยังไม่มี การรวมกลุ่มหรือเครือข่ายเข้มแข็งเพื่อสร้างอำนาจต่อรองในตลาดได้ ปัญหาด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี เกษตรกรยังขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้ ความรู้แบบดั้งเดิมที่ใช้ในการปลูกทุเรียนเมืองนนท์มีคุณค่าแต่ยังไม่ได้รับการบันทึกหรือถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ และการปรับตัวต่อเทคโนโลยีต่ำ เกษตรกรบางรายยังไม่สามารถใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น การวิเคราะห์ดิน น้ำ หรือระบบควบคุมอัตโนมัติ เป็นต้น

ในบริบทนี้ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการปลูกทุเรียน เป็นการใช้องค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นในชุมชนท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการและดูแลการปลูกทุเรียน ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ดังเช่น การคัดเลือกพันธุ์ทุเรียน เกษตรกรท้องถิ่นมีความรู้ในการเลือกพันธุ์ทุเรียนที่เหมาะสมกับดิน ฟ้า อากาศในพื้นที่ เช่น ทุเรียนพันธุ์หมอนทอง ก้านยาว หรือกระดุม ภูมิปัญญาชาวบ้านจะรู้ว่าพันธุ์ไหนให้ผลผลิตดี ทนโรค และขายได้ราคาดีในตลาด การเตรียมดินและพื้นที่ปลูก ชาวบ้านมีเทคนิคเฉพาะในการดูดิน เช่น การสังเกตความร่วนซุย หรือการใช้พืชคลุมดิน การใช้วัสดุอินทรีย์ในท้องถิ่น เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก หรือแกลบดำ เพื่อปรับปรุงคุณภาพดินโดยไม่ใช้สารเคมี การให้น้ำและการดูแลรักษา ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างระบบรดน้ำแบบประหยัด เช่น ระบบน้ำหยดหรือการขุดคูน้ำรอบต้น การรู้ฤดูและปริมาณน้ำที่เหมาะสม เช่น ในช่วงออกดอกควรลดการให้น้ำเพื่อให้ติดผลดีขึ้น การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ใช้สมุนไพรท้องถิ่นในการไล่แมลง เช่น ใบสะเดา ตะไคร้หอม หรือน้ำส้มควันไม้ ใช้กับดักแมลงหรือเทคนิคผสมผสานแบบไม่ใช้สารเคมี การตัดแต่งกิ่งและการจัดรูปทรงต้น เกษตรกรมีเทคนิคเฉพาะในการตัดแต่งกิ่งเพื่อให้อากาศถ่ายเทและแสงแดดส่องถึงทุกส่วนของต้น ส่งผลให้ทุเรียนออกผลได้ดี การจัดการระยะห่างระหว่างต้นและระหว่างแถวตามประสบการณ์ เพื่อป้องกันโรคและรักษาความชื้นของดิน การเก็บเกี่ยวและการดูแลหลังเก็บเกี่ยว ใช้เทคนิคการเคาะฟังเสียงหรือการดูหนามเพื่อประเมินความสุกของผลทุเรียน การจัดเก็บในที่ร่มและอากาศถ่ายเทเพื่อยืดอายุผลผลิตก่อนส่งขาย การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกถ่ายทอดผ่านการลงมือทำร่วมกันในครอบครัวและชุมชน เช่น การรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่ายเกษตรกรที่เข้มแข็ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปลูกทุเรียนเป็นเครื่องมือที่สำคัญและยั่งยืน (สุภาวดี โพธิยะราช, 2547) ที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถผลิตทุเรียนได้อย่างมีคุณภาพ ปลอดภัย และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งยังช่วยรักษาวรรณกรรมและองค์ความรู้ของชุมชนไม่ให้สูญหายภูมิปัญญาท้องถิ่น (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2546) จึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นรากฐานของการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร และเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการนำความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และทุนทางสังคมที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างกลุ่มเกษตรกร จะนำไปสู่การพัฒนาวัฒนธรรมเกษตรที่เหมาะสม การเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว การเสริมสร้างเครือข่าย

เกษตรกรที่มีรากฐานอยู่บนความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2552) จะทำให้เกิดความร่วมมือที่มีพลังมากขึ้น ทั้งในด้านการผลิต การแปรรูป การตลาด และการจัดการทรัพยากรร่วมกัน เป็นการยกระดับจากการทำเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพแบบรายบุคคล ไปสู่การสร้างชุมชนเกษตรกรรมที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีความสามารถในการต่อรองในระบบเศรษฐกิจมหภาค และมีความยืดหยุ่นต่อวิกฤติต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกร อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหาย และเป็นการยกระดับศักยภาพของเกษตรกรให้สามารถเผชิญกับความท้าทายในโลกยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังยืน ด้วยสภาพปัญหาหลาย ๆ อย่างที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยเองจึงสนใจที่จะศึกษาในหัวข้อวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี” เพราะเห็นว่าประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นจะสามารถสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี มีความยั่งยืน คุณภาพชีวิตที่ดี เศรษฐกิจของชุมชนและประเทศชาติก็จะดีไปด้วย อันเป็นผลมาจากการได้ทราบถึงปัญหา และมีแนวทางในการแก้ไขปัญหา นั้น ๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกร และผู้ที่สนใจเกี่ยวกับทุเรียนนนท์สืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี
2. เพื่อศึกษากระบวนการทำงานของเกษตรกร
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่มุ่งศึกษา ปรากฏการณ์วิทยา ระบบการทำงาน สภาพปัญหา เพื่อเสริมสร้างเครือข่าย และความเข้มแข็งบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกร โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ในขั้นตอนแรกของการดำเนินงานวิจัย ผู้วิจัยจะเริ่มต้นด้วยการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน หรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อขออนุญาตและรับการสนับสนุนในการเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นจึงดำเนินการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตามเกณฑ์ที่กำหนด เช่น เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนที่มีประสบการณ์ ผู้นำชุมชน หรือปราชญ์ท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 2 ลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อได้รายชื่อกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจะลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นการสนทนาแบบไม่เป็นทางการ เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าประสบการณ์ มุมมอง และความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัยอย่างละเอียดถี่ถ้วน ผู้วิจัยจะใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) เพื่อให้การสัมภาษณ์มีทิศทางแต่ยังคงความยืดหยุ่น

ขั้นตอนที่ 3 จัดประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเสริมความลึกของข้อมูล ผู้วิจัยจะจัดการประชุมกลุ่มย่อย หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น กลุ่มเกษตรกร ผู้นำชุมชน หรือหน่วยงานภาครัฐ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์สถานการณ์ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่รอบด้านและครอบคลุมหลากหลายมุมมอง

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มจะถูกนำมาถอดความ (transcription) แล้ววิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หรือการวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) โดยแบ่งข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่หรือประเด็นหลัก เพื่อหาความสัมพันธ์ รูปแบบ หรือแนวโน้มที่สำคัญ

ขั้นตอนที่ 5 จัดทำรายงานวิจัย เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเสร็จสิ้น ผู้วิจัยจะจัดทำรายงานวิจัยที่ครอบคลุมเนื้อหา ตั้งแต่บทนำ วัตถุประสงค์ ระเบียบวิธีวิจัย ผลการศึกษา วิเคราะห์และอภิปรายผล ตลอดจนข้อเสนอแนะเชิงนโยบายหรือแนวทางการพัฒนา รายงานดังกล่าวอาจถูกนำเสนอในรูปแบบเอกสารวิชาการ การสัมมนา หรือใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่เป้าหมายต่อไป

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) รวมจำนวน 35 รูป/คน การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้น โดยมุ่งศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี โดยใช้เกณฑ์ ดังต่อไปนี้

1. เป็นเกษตรกรที่มีประสบการณ์จริงในการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ประกอบอาชีพการเกษตรมาอย่างต่อเนื่อง และมีความรู้ความเข้าใจในบริบทของชุมชนตนเอง ไม่น้อยกว่า 20 ปี
2. มีบทบาทหรือสถานะสำคัญในชุมชนหรือกลุ่มเกษตรกร เช่น ผู้นำกลุ่มเกษตรกร ประธานวิสาหกิจชุมชน หรือสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรที่มีบทบาทในการจัดการหรือขับเคลื่อนกิจกรรม
3. มีการใช้หรือสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำเกษตร เช่น การใช้ความรู้ดั้งเดิมในการปลูกพืช การดูแลดิน การบริหารจัดการน้ำ หรือการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นหลัง
4. มีประสบการณ์ในการร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกหรือเครือข่ายต่าง ๆ เช่น การเข้าร่วมโครงการของรัฐ/เอกชน การอบรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร
5. มีความสามารถในการสื่อสารและถ่ายทอดประสบการณ์ได้อย่างชัดเจน พร้อมเปิดเผยความคิดเห็น มุมมอง และข้อมูลตามความเป็นจริงอย่างเต็มที่
6. มีความหลากหลายด้านเพศ วัย และประเภทของเกษตรกรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมในหลายมิติ ผู้วิจัยจึงเลือกผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรกรรุ่นใหม่/รุ่นเก่า เกษตรกรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน หรือเกษตรกรรายย่อย

จำนวนผู้ให้ข้อมูลจะขึ้นอยู่กับความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) กล่าวคือ เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วน และไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มเติมจึงจะสิ้นสุดการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ และแบบการสังเกต โดยมีเครื่องมือและกระบวนการ ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 35 รูป/คน คือ

เจ้าหน้าที่สำนักงานส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ เกษตรอำเภอ และเกษตรตำบล ในพื้นที่จังหวัดนนทบุรี มีประเด็นคำถามมุ่งเน้นเกี่ยวกับความเป็นมาของทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี สภาพปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี การเสริมสร้างเครือข่าย และความเข้มแข็งบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี

นักวิชาการ หรือผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรกร มีประเด็นคำถามมุ่งเน้นเกี่ยวกับหลักการ และวิธีการปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี และแนวทางการเสริมสร้างเครือข่าย และความเข้มแข็งบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกร

เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี และผู้เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายเกษตรกร เช่น ชาวสวนทุเรียน สภาวัฒนธรรม ผู้นำศาสนา (วัด) ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา ประชาชนชาวบ้าน ผู้ประกอบการ มีประเด็นคำถามมุ่งเน้นเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการจัดการความรู้เพื่ออนุรักษ์การปลูกทุเรียน และเสริมสร้างเครือข่าย และความเข้มแข็งบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกร เพื่อศึกษาระบบการดำเนินงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี และศึกษาสภาพปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี

2. แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้วิจัยได้เชิญผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะซึ่งอาจเป็นกลุ่มบุคคลเดียวกัน กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกก็ได้ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 15 คน คือ

1. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร เช่น นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน ชาวสวนทุเรียน
2. กลุ่มผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน วัฒนธรรม เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล

3. กลุ่มผู้ประกอบการและผู้สนใจ เช่น ผู้ประกอบการร้านอาหาร โรงแรม รีสอร์ท โดยเป็นประเด็นสนทนาเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ถึงเพื่อศึกษาระบบการดำเนินงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี สภาพปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี และการเสริมสร้างเครือข่าย และความเข้มแข็งบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกร

3. แบบการสังเกต ผู้วิจัยได้ใช้เป็นเครื่องมือในการใช้เก็บข้อมูล ด้วยการร่วมสังเกตกิจกรรม การดำเนินงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี พร้อมทั้งทำการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาเกี่ยวกับระบบการดำเนินงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี สภาพปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี และการเสริมสร้างเครือข่าย และความเข้มแข็งของเกษตรกรบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (In formal interview) และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Non Informal interview) โดยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

ขั้นเตรียมการ เตรียมเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview Guide) ด้วยคัดเลือกแบบเจาะจงจากกลุ่มเป้าหมายตามขอบเขตประชากร ติดต่อขอหนังสือแนะนำจากผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะเข้าสัมภาษณ์ ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นเตรียมก่อนเข้าสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อกำหนดกรอบแนวคำถามในการสัมภาษณ์ เข้าปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำ เมื่อได้แนวคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยแล้ว จากนั้นผู้วิจัยวางแผนการเก็บข้อมูลโดยเริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาสถานที่ที่จะเข้าสัมภาษณ์โดยการประสานงานผ่านทางโทรศัพท์เป็นการเบื้องต้น พร้อมกับได้ขอหนังสือเข้าสัมภาษณ์จากทางหลักสูตรเพื่อขอเข้าสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ และผู้วิจัยได้เข้าพบอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำในประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงได้จัดเตรียมแบบเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ เตรียมอุปกรณ์บันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึก และอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

ขั้นเข้าสัมภาษณ์จริง ได้แก่ ผู้วิจัยได้แนะนำตัว สนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ แจ้งขอเขตการเผยแพร่ข้อมูล และขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตบันทึกภาพเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งการพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล

2. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในการสนทนากลุ่มเฉพาะเป็นการระดมความคิดเพื่อร่วมกันวิเคราะห์และร่วมกันหาข้อสรุปโดยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

ประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งอาจเป็นบุคคลเดียวกันกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกก็ได้ เพื่อขอความร่วมมือในการสนทนากลุ่มเฉพาะ พร้อมทั้งชี้แจงเบื้องต้นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม รวมถึงวัน เวลา และสถานที่ ในการสนทนากลุ่มขอหนังสือ ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ จากหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดเตรียมประเด็นคำถามจากข้อค้นพบ จัดทำโครงร่างประเด็นในการสนทนา และจัดเตรียมให้เพียงพอให้กับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ประสานงานเพื่อยืนยัน วัน เวลา สถานที่กับผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน จัดเตรียมสถานที่ และทีมงาน ดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะ แล้วทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ สรุปข้อมูลในแต่ละประเด็นคำถาม คำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

3. การเข้าร่วมสังเกตกิจกรรม การเข้าร่วมสังเกตกิจกรรมต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ประสานงานในพื้นที่ เพื่อขอความร่วมมือในการเข้าร่วมสังเกตการณ์ พร้อมชี้แจงรายละเอียดวัตถุประสงค์ของการเข้าสังเกตกิจกรรม

2. ประสานงานเพื่อยืนยัน วัน เวลา สถานที่ เพื่อเตรียมการ

3. จัดเตรียมประเด็นการสังเกตการณ์ ประเด็นการสัมภาษณ์ และประเด็นข้อมูลที่ต้องการ

4. ทำการวิเคราะห์จัดหมวดหมู่ข้อมูลในแต่ละประเด็นคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย อีกทั้งเพื่อเป็นเครื่องยืนยันข้อมูลจากการที่ได้ค้นคว้าจากประสบการณ์จริง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกต ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้กรอบของแนวคิด 4 M ดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์แนวคิด ความหมาย ความรู้และแนวปฏิบัติเรื่องการสร้างเครือข่ายเกษตรกรเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. วิเคราะห์ระบบการดำเนินงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี
3. วิเคราะห์สภาพปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี
4. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายและความเข้มแข็งบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกร

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงประเด็นสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ นั่นคือ ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมนั้น มีความสมบูรณ์ ครบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์และสอดคล้องกับกรอบความคิดในการวิจัยหรือไม่ โดยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ได้มีการพัฒนาคำถามในการสังเกต สัมภาษณ์จากข้อเท็จจริง เป็นคำถามเชิงวิเคราะห์หรือคำถามที่เฉพาะเจาะจง ซึ่งได้บันทึกที่รวบรวมได้อย่างเป็นระบบ โดยจัดทำแบบบันทึกข้อมูลขึ้นมาเฉพาะ จึงทำให้มีความสะดวกในการแยกหมวดหมู่และประเภทข้อมูลตลอดถึงการตรวจสอบข้อมูล จึงได้ทำการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล ความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยผู้วิจัยเลือกใช้ 3 เทคนิค คือ

1. เทคนิคต่างทฤษฎีหรือแนวคิด (Theory Triangulation) เป็นการใช้ทฤษฎีหลาย ๆ ทฤษฎีมาเป็นแนวทางในการอธิบายข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย ซึ่งอาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกันก็ได้
2. เทคนิคต่างวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Method Triangulation) เป็นการใช้อย่างน้อย 2 วิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น การเก็บข้อมูลในประเด็นเรื่องเดียวกันจากกลุ่มตัวอย่างเดียวกัน ด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลจากเอกสารประกอบ แล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบยืนยันความสอดคล้องกัน
3. เทคนิคต่างแหล่งข้อมูล (Data Sources Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งที่ต่างกันนั้นด้วยวิธีการเก็บข้อมูลเหมือนกัน หรือใช้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเดียวกันแต่ต่างเวลา สถานที่ และบุคคล แล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบยืนยันกัน

ผลการวิจัย

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี มี 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยภายใน คน: เกษตรกรมีประสบการณ์สูง สามารถถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น และรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ทุน: เกษตรกรใช้ทุนส่วนตัวหรือทุนในครอบครัวในการทำสวนทุเรียน และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐใน

บางโครงการ วัตถุประสงค์: เกษตรกรใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นของตนเอง เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ และพันธุ์ทุเรียนพื้นเมืองคุณภาพดี เครื่องจักร: เกษตรกรใช้เครื่องมือพื้นฐานในการทำสวน เน้นการพึ่งแรงงานคนเป็นหลักเนื่องจากพื้นที่ในการทำสวนมีจำกัด การบริหารจัดการ: เกษตรกรมีการวางแผนการผลิต การตลาดด้วยภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบกันมา มีการจัดการน้ำและคุณภาพผลผลิตอย่างเหมาะสม ส่วนปัจจัยภายนอกนั้นก็เรื่องของ สภาพสังคม: ชุมชนมีความสามัคคี ช่วยเหลือกันดี มีเครือข่ายเกษตรกรที่เข้มแข็ง วัฒนธรรม: เกษตรกรมีประวัติการปลูกทุเรียนมายาวนาน เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ภูมิปัญญา: เกษตรกรได้ใช้ความรู้ดั้งเดิมในการดูแลสวนทุเรียนให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดี เทคโนโลยี: เกษตรกรเริ่มนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาปรับใช้ เช่น ระบบน้ำหยด การขายทุเรียนผ่านสื่อออนไลน์ เป็นต้น การเมือง: ภาครัฐได้สนับสนุนในหลายด้าน แต่ยังขาดความต่อเนื่อง ในนโยบายของภาครัฐอยู่ กฎหมาย: มีการรับรองสิทธิ์และ GI ของทุเรียนนนท์ ช่วยเพิ่มมูลค่าและรักษาคุณภาพ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับความเข้มแข็งของภาคประชาชนช่วยให้การปลูกทุเรียนนนท์ เป็นไปอย่างยั่งยืน ทั้งในแง่ของคุณภาพผลผลิต การจัดการสวน และการตลาด เกษตรกรสามารถรักษาเอกลักษณ์ของทุเรียนนนท์ให้คงอยู่ พร้อมปรับตัวให้ทันสมัยเพื่อแข่งขันในตลาดปัจจุบัน ดังนั้น ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการจัดการทุเรียนนนท์ คือ ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่สั่งสมจากรุ่นสู่รุ่นของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดนนทบุรี ซึ่งได้นำมาใช้ในการปลูก ดูแล และจัดการทุเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะพันธุ์ทุเรียนนนท์ที่มีชื่อเสียงเรื่องรสชาติและคุณภาพสูงตัวอย่างของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทุเรียนนนท์ มีดังนี้ 1) การคัดเลือกพันธุ์เกษตรกรท้องถิ่นนิยมใช้พันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพดิน เช่น พันธุ์ก้านยาว หมอนทอง ชะนี และกระดุมใช้กิ่งพันธุ์ที่ได้จากต้นแม่คุณภาพดี ผ่านการคัดเลือกจากประสบการณ์หลายสิบปี 2) การจัดการดินและแหล่งน้ำ ใช้ดินร่วนปนทราย หรือดินเหนียวริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งอุดมสมบูรณ์ มีระบบร่องสวน (ยกร่อง) เพื่อควบคุมความชื้น ลดความเสี่ยงจากน้ำท่วม และช่วยระบายดิน ใช้น้ำจากคลองธรรมชาติหรือแม่น้ำ ควบคุมระดับน้ำตามฤดูกาลด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) การตัดแต่งดอกและผล เกษตรกรมีเทคนิคในการ “คัดลูก” โดยเลือกไว้เฉพาะลูกที่อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม และเว้นระยะห่างที่เหมาะสมเพื่อลดการแย่งอาหาร ใช้วิธีนับวันหลังผสมเกสรเพื่อกำหนดเวลาตัดอย่างแม่นยำ (เช่น 120-135 วันตามพันธุ์) 4) การดูแลรักษาแบบอินทรีย์หรือผสมผสาน ใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักชีวภาพ หรือสมุนไพรพื้นบ้าน เช่น น้ำหมักสมุนไพรป้องกันแมลง หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีรุนแรง เพื่อคงความปลอดภัยและคุณภาพทุเรียน 5) การเก็บเกี่ยวและการตลาด ใช้วิธีการ “ดีดฟังเสียง” หรือสังเกตเปลือก/หนาม ประเมินความสุกด้วยประสบการณ์ มีการนับวันจากการผสมเกสรเพื่อกำหนดวันเก็บเกี่ยวที่แม่นยำ ทุเรียนนนท์มักขายแบบ “จองล่วงหน้า” เนื่องจากมีความต้องการสูง 6) การสืบสานและถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ สืบทอดกันในครอบครัวหรือชุมชน ผ่านการพูดคุย การทำจริง และทดลองปฏิบัติร่วมกัน มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยน เช่น กลุ่มเกษตรกรชมรมคนรักทุเรียนเมืองนนท์ เป็นต้น (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 1, 2568)

2. กระบวนการทำงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรีในการสร้างความเข้มแข็ง มีหลายขั้นตอน ตั้งแต่การเตรียมดิน ปลูก ดูแลรักษา ไปจนถึงการเก็บเกี่ยวและจำหน่าย โดยจังหวัดนนทบุรีเป็นแหล่งปลูกทุเรียนคุณภาพสูง เช่น ทุเรียนก้านยาว หมอนทอง และชะนี กระบวนการทำงานมี ดังนี้

2.1 การเตรียมพื้นที่และดินปลูก เลือกพื้นที่ปลูก มักเป็นที่ลุ่ม ริมแม่น้ำเจ้าพระยา หรือพื้นที่มีดินร่วนปนทรายและดินเหนียวที่มีความอุดมสมบูรณ์ ปรับสภาพดิน ไถพรวนและปรับระดับให้เหมาะสม ขุดร่องน้ำ

เพื่อให้มีการระบายน้ำที่ดี รองกันหลุม ใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อเพิ่มธาตุอาหาร กำหนดระยะปลูก โดยทั่วไปใช้ระยะห่างระหว่างต้นประมาณ 8 - 10 เมตร เพื่อให้ต้นเติบโตได้ดี

2.2 การปลูกต้นทุเรียน เลือกพันธุ์ พันธุ์ที่นิยมปลูกในนนทบุรี ได้แก่ ก้านยาว เนื้อเนียนละเอียด กลิ่นหอม รสหวานมัน หมอนทอง รสชาติหวานมัน เปลือกหนา ขนส่งง่าย ชะนี กลิ่นแรง เนื้อสีเข้ม รสหวานจัด การปลูก ใช้ต้นพันธุ์จากการทาบกิ่งหรือเสียบยอด ปลูกช่วงต้นฤดูฝนเพื่อให้รากตั้งตัวได้ดี คลุมโคนต้น ใช้ฟางหรือหญ้าแห้งเพื่อรักษาความชื้น

2.3 การดูแลรักษา การให้น้ำ ใช้วิธีรดน้ำเช้า-เย็นในช่วงปีแรก เมื่อต้นโตขึ้น ใช้ระบบน้ำหยดหรือน้ำพ่นฝอย ควบคุมปริมาณน้ำในช่วงออกดอกและติดผล เพื่อให้ได้ผลผลิตคุณภาพดี การใส่ปุ๋ยระยะต้นเล็ก (อายุ 1 - 3 ปี) ใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยสูตร 15-15-15 ทุก 2-3 เดือน ระยะให้ผลผลิต (อายุ 4 ปีขึ้นไป) ใช้ปุ๋ย 8-24-24 ช่วงออกดอก และ 13-13-21 ช่วงผลโต การตัดแต่งกิ่ง ตัดแต่งกิ่งให้ต้นโปร่ง ลดความเสี่ยงโรคและแมลง ควบคุมความสูงของต้นไม้ให้เกิน 4 - 5 เมตร เพื่อให้ง่ายต่อการเก็บเกี่ยว การป้องกันโรคและแมลง โรครากเน่าโคนเน่า ใช้เชื้อไตรโคเดอร์มา และสารเคมีป้องกัน หนอนเจาะผล ห่อผลด้วยถุงตาข่ายและใช้กับดักแมลงวันทอง ไรแดง ใช้น้ำฉีดพ่นและสารชีวภัณฑ์ควบคุม

2.4 การออกดอกและติดผล ควบคุมการออกดอกโดยการงดน้ำและให้ปุ๋ยที่เหมาะสม หลังดอกบาน 90 - 120 วัน ผลจะเริ่มแก่ สามารถเก็บเกี่ยวได้ คัดเลือกผลที่มีลักษณะสมบูรณ์ เหมาะกับการจำหน่าย

2.5 การเก็บเกี่ยว ใช้วิธีตัดขั้วผลให้เหลือก้านยาวประมาณ 3-5 ซม. ใช้ไม้รองรับผลขณะตัด เพื่อป้องกันผลกระแทก คัดแยกผลตามเกรดและขนาดก่อนนำส่งตลาด

2.6 การตลาดและจำหน่าย จำหน่ายผ่านตลาดกลาง หรือตลาดออนไลน์ บางรายเปิดสวนให้ลูกค้าเข้ามาเลือกซื้อโดยตรง ขายผ่านช่องทางพิเศษ เช่น การประมูลทุเรียนนนท์แท้ ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด ซึ่งสอดคล้องกับ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 2 กล่าวว่า การปลูกทุเรียนนนทบุรีนั้นต้องใช้เทคนิคและความใส่ใจสูง ตั้งแต่การเตรียมดิน เตรียมพันธุ์ทุเรียน ดูแลต้นทุเรียน จนถึงการจำหน่าย เพื่อให้ได้ทุเรียนคุณภาพดีที่สุดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว กระบวนการต่าง ๆ นั้น ต้องอาศัยความรู้ ความเชี่ยวชาญเป็นอย่างสูง (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 2-5, 2568)

3. แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี

3.1 การแลกเปลี่ยนความรู้และเทคนิคการปลูกทุเรียนแบบดั้งเดิม (Traditional Knowledge Exchange) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระหว่างเกษตรกรรุ่นเก่าและรุ่นใหม่เกี่ยวกับการปลูกทุเรียนคุณภาพ เช่น การดูแลต้นทุเรียนอายุ 100 ปี ของนนทบุรี ส่งเสริม กลุ่มเกษตรกร ที่ใช้เทคนิคแบบโบราณ เช่น การดูแลดิน โดยใช้ปุ๋ยหมักธรรมชาติ หรือการปลูกแบบ “ร่องสวน” เพื่อรักษาระบบนิเวศ

3.2 การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผ่านเทคโนโลยี (Agri-Tech Networking) สร้างกลุ่มออนไลน์ (เช่น Facebook, Line) เพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูลเรื่องโรคพืช การตลาด และราคาทุเรียน นำระบบ สมาร์ทฟาร์ม มาประยุกต์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การใช้เซ็นเซอร์วัดความชื้นในดินร่วมกับเทคนิคให้น้ำแบบร่องสวน

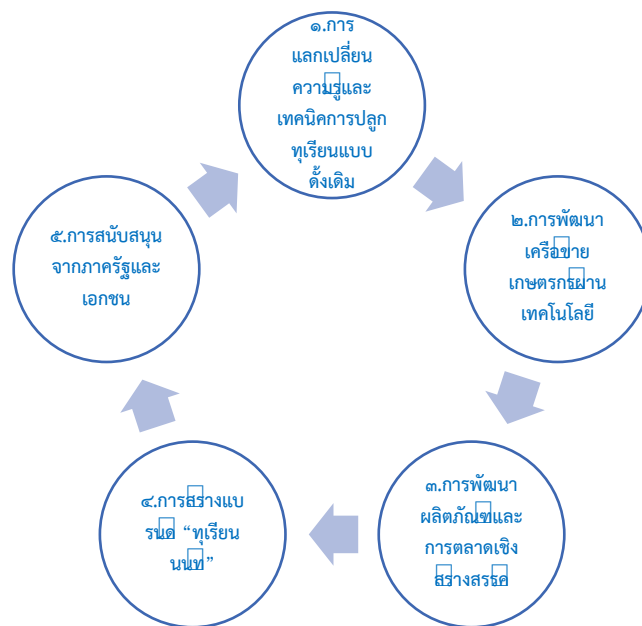

3.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Product & Market Development) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแปรรูปทุเรียนแบบดั้งเดิม (ทุเรียนกวน ทุเรียนทอด) มาผสมผสานกับนวัตกรรมใหม่ จัดตั้งตลาดชุมชน ที่เชื่อมโยงเครือข่ายผู้ปลูกและผู้ซื้อโดยตรง ลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง

3.4 การสร้างแบรนด์ “ทุเรียนนนท์” (Nont Durian Brand Building) ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ส่งเสริมตราสินค้าท้องถิ่น ที่เน้นเอกลักษณ์ของทุเรียนนนท์ เช่น “ทุเรียนเมืองนนท์ ราชาผลไม้ระดับโลก” ใช้ภูมิปัญญาเรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับทุเรียน (เช่น เคล็ดลับการเลือกทุเรียนอร่อย) เป็นจุดขายทางการตลาด

3.5 การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน (Public-Private Sector Support) ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร เพื่ออบรมความรู้และสนับสนุนเงินทุน เชื่อมโยงกับธุรกิจเอกชนเพื่อให้เกิด เครือข่ายการกระจายสินค้า ที่กว้างขวางขึ้น (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 6-10, 2568)

สรุป การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์กับแนวคิดสมัยใหม่จะช่วยให้เครือข่ายเกษตรกรทุเรียนนนท์เติบโตอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านคุณภาพผลผลิต การตลาด และการสร้างอัตลักษณ์ของทุเรียนเมืองนนท์ให้แข็งแกร่งขึ้น ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ออกมาในรูปแบบของโมเดลที่ชื่อว่า โมเดลภูมิปัญญาเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนนนท์ ดังนี้

ภาพที่ 1 สังเคราะห์โมเดลภูมิปัญญาเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนนนท์

อธิบาย โมเดลภูมิปัญญาเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนนนท์

1. การแลกเปลี่ยนความรู้และเทคนิคการปลูกทุเรียนแบบดั้งเดิม (Traditional Knowledge Exchange) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระหว่างเกษตรกรรุ่นเก่าและรุ่นใหม่เกี่ยวกับการปลูกทุเรียนคุณภาพ เช่น การดูแลต้นทุเรียนอายุ ๑๐๐ ปี ของนนทบุรี ส่งเสริม กลุ่มเกษตรกร ที่ใช้เทคนิคแบบโบราณ เช่น การดูแลดินโดยใช้ปุ๋ยหมักธรรมชาติ หรือการปลูกแบบ “ร่องสวน” เพื่อรักษาระบบนิเวศ

2. การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผ่านเทคโนโลยี (Agri-Tech Networking) สร้างกลุ่มออนไลน์ (เช่น Facebook, Line) เพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูลเรื่องโรคพืช การตลาด และราคาทุเรียน นำระบบ 스마트ฟาร์ม มาประยุกต์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การใช้เซ็นเซอร์วัดความชื้นในดินร่วมกับเทคนิคให้น้ำแบบร่องสวน
3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Product & Market Development) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแปรรูปทุเรียนแบบดั้งเดิม (ทุเรียนกวน ทุเรียนทอด) มาผสมผสานกับนวัตกรรมใหม่ จัดตั้งตลาดชุมชน ที่เชื่อมโยงเครือข่ายผู้ปลูกและผู้ซื้อโดยตรง ลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง
4. การสร้างแบรนด์ “ทุเรียนนนท์” (Nont Durian Brand Building) ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ส่งเสริมตราสินค้าท้องถิ่น ที่เน้นเอกลักษณ์ของทุเรียนนนท์ เช่น “ทุเรียนเมืองนนท์ ราชาผลไม้ระดับโลก” ใช้ภูมิปัญญาเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับทุเรียน (เช่น เคล็ดลับการเลือกทุเรียนอร่อย) เป็นจุดขายทางการตลาด
5. การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน (Public-Private Sector Support) ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร เพื่ออบรมความรู้และสนับสนุนเงินทุน เชื่อมโยงกับธุรกิจเอกชนเพื่อให้เกิด เครือข่ายการกระจายสินค้า ที่กว้างขวางขึ้น

อภิปรายผล

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปลูกทุเรียนนนทบุรี ช่วยให้ทุเรียนของจังหวัดนี้มีคุณภาพโดดเด่น และเป็นที่ต้องการสูง เกษตรกรใช้เทคนิคที่ละเอียดอ่อนในการดูแลต้น การเลือกต้นพันธุ์ พื้นที่ปลูก การบำรุงรักษา และการเก็บเกี่ยว รวมถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลผลิตผ่านการรับรองมาตรฐาน GI และการตลาดเชิงพรีเมียม นี่คือการที่ทำให้ “ทุเรียนนนท์” เป็นหนึ่งในทุเรียนที่มีชื่อเสียงที่สุดในประเทศไทย โดยมีปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกเป็นหลัก คือ ปัจจัยภายใน คน: เกษตรกรมีประสบการณ์สูง สามารถถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น และรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ทุน: เกษตรกรใช้ทุนส่วนตัวหรือทุนในครอบครัวในการทำสวนทุเรียน และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในบางโครงการ วัตถุดิบ: เกษตรกรใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นของตนเอง เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ และพันธุ์ทุเรียนพื้นเมืองคุณภาพดี เครื่องจักร: เกษตรกรใช้เครื่องมือพื้นฐานในการทำสวน เน้นการพึ่งแรงงานคนเป็นหลัก เนื่องจากพื้นที่ในการทำสวนมีจำกัด การบริหารจัดการ: เกษตรกรมีการวางแผนการผลิต การตลาดด้วยภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบกันมา มีการจัดการน้ำและคุณภาพผลผลิตอย่างเหมาะสม ส่วนปัจจัยภายนอกก็มีเรื่องของ สภาพสังคม: ชุมชนมีความสามัคคี ช่วยเหลือกันดี มีเครือข่ายเกษตรกรที่เข้มแข็ง วัฒนธรรม: เกษตรกรมีประวัติการปลูกทุเรียนมายาวนาน เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ภูมิปัญญา: เกษตรกรได้ใช้ความรู้ดั้งเดิมในการดูแลสวนทุเรียนให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดี เทคโนโลยี: เกษตรกรเริ่มนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาปรับใช้ เช่น ระบบน้ำหยด การขายทุเรียนผ่านสื่อออนไลน์ เป็นต้น การเมือง: ภาครัฐได้สนับสนุนในหลายด้าน แต่ยังขาดความต่อเนื่องในนโยบายของภาครัฐอยู่ กฎหมาย: มีการรับรองสิทธิและ GI ของทุเรียนนนท์ ช่วยเพิ่มมูลค่าและรักษาคุณภาพ ดังนั้น งานวิจัยได้สะท้อนให้เห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในพื้นที่นี้ มิได้เป็นเพียงความรู้จากประสบการณ์ แต่ยังเป็นระบบองค์ความรู้ที่มีแบบแผน มีการสั่งสมและถ่ายทอดผ่านวิถีชีวิต ซึ่งแสดงถึงมิติทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และส่งเสริม การปลูกทุเรียนในรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น

จึงไม่ใช่เพียงการผลิตพืชผลเพื่อขาย แต่ยังสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนและความเป็นท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และอักษร สวัสดิ์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี” พบว่า การปลูกทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่างเกิดจากการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ จากพ่อแม่ที่ทำกันมาดั้งเดิมอยู่แล้วได้สืบทอดให้กับลูกหลานในครอบครัว แต่ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด มีเพียงหลักฐานบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่าเกิดขึ้นในสมัยอยุธยา และนำการทำสวนทุเรียนเข้ามาจากทางภาคใต้ของประเทศไทย เนื่องจากที่เป็นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งดินน้ำและสิ่งแวดล้อม จึงทำให้มีการเพาะปลูกสวน มาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน (พิชัย สายศรี และคณะ, 2558)

2. กระบวนการทำงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า กระบวนการทำงานของเกษตรกรที่เน้นความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มชุมชน จุดแข็งนี้แสดงให้เห็นว่าเครือข่ายของเกษตรกรไม่จำเป็นต้องเริ่มจากโครงสร้างองค์กรที่เป็นทางการ แต่สามารถเติบโตจากความสัมพันธ์เชิงสังคม และวัฒนธรรมที่ฝังลึกในวิถีชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เน้นการมีส่วนร่วม และการจัดการตนเองของชุมชน สอดคล้องกับงานของ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ และผลงานของนภดล ทองนพเนื่อ ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเป็นอาหารและยา” พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับความรู้เรื่องการใช้สมุนไพรเป็นอาหารมาจากครอบครัวและบรรพบุรุษ รองลงมาคือการบอกเล่าของเพื่อนและคนรู้จัก การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์กับผู้อื่น สำหรับเหตุผลหรือแรงจูงใจในการเรียนรู้ส่วนใหญ่เห็นว่าสมุนไพรมีประโยชน์ต่อร่างกาย รองลงมาคือ มีความสนใจส่วนตัวส่วนการถ่ายทอดความรู้เรื่องการใช้สมุนไพรเป็นอาหาร ส่วนใหญ่ถ่ายทอดให้กับลูกหลานคนในครอบครัว รองลงมาคือ เพื่อและคนรู้จักทั่วไป วิธีการที่คนส่วนใหญ่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ คือ การบอกเล่าให้ฟังแบบปากต่อปาก รองลงมาคือ การทำให้อาหารเป็นตัวอย่าง เช่นเดียวกับเรื่องการใช้สมุนไพรเป็นอาหาร ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับความรู้เรื่องการใช้สมุนไพรเป็นยาจากครอบครัว บรรพบุรุษ รองลงมาคือ การบอกเล่าของเพื่อนและคนรู้จัก การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์กับผู้อื่น เหตุผลที่คนส่วนใหญ่เรียนรู้เรื่องการใช้สมุนไพรเป็นยาคือ เห็นว่าเป็นประโยชน์เนื่องจากสมุนไพรหาง่าย และประหยัดกว่ายาแผนปัจจุบัน รองลงมาคือ มีความจำเป็นประชาชนส่วนใหญ่ถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลานและคนในครอบครัว รองลงมาคือ เพื่อและคนรู้จักทั่วไป วิธีการที่คนส่วนใหญ่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้คือ การบอกเล่าให้ฟังแบบปากต่อปาก รองลงมาคือ การทำให้อาหารเป็นตัวอย่าง สำหรับกระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเป็นอาหารและยาจากผู้ที่มีความรู้ด้านสมุนไพรและหมอชาวบ้าน พบว่า ผลการสนทนากลุ่มที่ได้จากแต่ละอำเภอมีความคล้ายคลึงกับและคล้ายคลึงกับผลที่ได้จากการสอบถามประชาชนทั่วไป (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2559); (นภดล ทองนพเนื่อ, 2544) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ผไท วงศ์อนุตรโรจน์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษา บ้านหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาประเทศในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดย ในการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่เกิดขึ้นและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายนั้น ต้องอาศัยการเชื่อมโยงกลุ่มและภาคีต่าง ๆ ในสังคมเข้ามาทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย โดยอาศัยรากฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรชุมชน ในระดับต่าง ๆ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาพัฒนาการ กระบวนการทำงาน ความร่วมมือ และความสัมพันธ์ ระหว่างแกนนำ กลุ่ม และองค์กรในเครือข่ายทางสังคมของชุมชน รวมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพล ต่อเครือข่ายทางสังคมของชุมชน เพื่อนำเสนอแบบแผน

ความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคมของชุมชน จะเห็นได้ว่า กระบวนการทำงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี นั้นมีกระบวนการที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน โดยใช้องค์ความรู้ของคนรุ่นเก่า ที่ทำสืบ ๆ กันมา จึงทำให้กระบวนการในการทำงาน หรือการปลูกทุเรียนของเกษตรกรไม่แปลกไปจากเดิมมากนัก ยังคงใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม ผสมกับความรู้สมัยใหม่ และเทคโนโลยีใหม่ ในการปลูกทุเรียนต่อไป (ไพฑูรย์ วงศ์อนุตรโรจน์, 2552)

3. แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี สามารถดำเนินการได้ผ่านแนวทาง ดังต่อไปนี้

1. การแลกเปลี่ยนความรู้และเทคนิคการปลูกทุเรียนแบบดั้งเดิม จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างเกษตรกรรุ่นเก่าและรุ่นใหม่เกี่ยวกับการปลูกทุเรียนคุณภาพ เช่น การดูแลต้นทุเรียนอายุ 100 ปี ของนนทบุรี ส่งเสริม กลุ่มเกษตรกร ที่ใช้เทคนิคแบบโบราณ เช่น การดูแลดินโดยใช้ปุ๋ยหมักธรรมชาติ หรือการปลูกแบบ “ร่องสวน” เพื่อรักษาระบบนิเวศ

2. การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผ่านเทคโนโลยี สร้างกลุ่มออนไลน์ (เช่น Facebook, Line) เพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูลเรื่องโรคพืช การตลาด และราคาทุเรียน นำระบบ สมาร์ทฟาร์ม มาประยุกต์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การใช้เซ็นเซอร์วัดความชื้นในดินร่วมกับเทคนิคให้น้ำแบบร่องสวน

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาดเชิงสร้างสรรค์ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแปรรูปทุเรียนแบบดั้งเดิม (ทุเรียนกวน ทุเรียนทอด) มาผสมผสานกับนวัตกรรมใหม่ จัดตั้งตลาดชุมชน ที่เชื่อมโยงเครือข่ายผู้ปลูกและผู้ซื้อโดยตรง ลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง

4. การสร้างแบรนด์ “ทุเรียนนนท์” ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ส่งเสริมตราสินค้าท้องถิ่น ที่เน้นเอกลักษณ์ของทุเรียนนนท์ เช่น “ทุเรียนเมืองนนท์ ราชาผลไม้ระดับโลก” ใช้ภูมิปัญญาเรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับทุเรียน (เช่น เคล็ดลับการเลือกทุเรียนอร่อย) เป็นจุดขายทางการตลาด

5. การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร เพื่ออบรมความรู้และสนับสนุนเงินทุน เชื่อมโยงกับธุรกิจเอกชนเพื่อให้เกิด เครือข่ายการกระจายสินค้าที่กว้างขวางขึ้น

การเสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรอย่างยั่งยืน ถือเป็นข้อเสนอเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้ โดยเฉพาะการส่งเสริมการมีเวทีเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีควบคู่กับภูมิปัญญา และการสร้างผู้นำทางภูมิปัญญา ถือเป็นแนวทางที่แสดงวิสัยทัศน์ในการรักษารากฐานความรู้ดั้งเดิม ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้เกิดการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นวรัตน์ นิธิชัยอนันต์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบเครือข่ายของวิสาหกิจชุมชน มีลักษณะการเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ประกอบด้วย เครือข่ายการผลิต เครือข่ายการตลาด เครือข่ายการเรียนรู้ และเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเครือข่ายภายในชุมชนเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีความผูกพันและเกื้อกูลกันเป็นฐานในการผลิตและบริการที่สำคัญ และเครือข่ายภายนอก เป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายมีลักษณะการแลกเปลี่ยนผลผลิต การเพิ่มช่องทางการตลาด และการ

พัฒนาองค์ความรู้ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง แนวทางการพัฒนารูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน โดยการพัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง โดยการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับสถาบันการศึกษา วิสาหกิจชุมชนต้นแบบเอกชนและภาครัฐ เพื่อให้เกิดพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้มีศักยภาพ รวมทั้งมีการสร้างเครือข่ายการตลาด เพื่อขยายช่องทางการตลาดทั้งใน ระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ระดับภูมิภาค ประเทศ ควบคู่กับการมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาวิสาหกิจให้ประสบความสำเร็จ (นวรรัตน์ นิธิชัยอนันต์, 2558) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วินิตรา ลีละพัฒนา และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่” จากผลการวิจัยพบว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นเสมือนสะพานเชื่อมระหว่างประชาชนที่มีชีวิตอยู่ในเมืองและชนบท โดยปัจจัยสำคัญในการก่อให้เกิดความสำเร็จและยั่งยืนของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้นขาดไม่ได้ ซึ่งเครือข่ายความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนให้มาเป็นพันธมิตรที่เกื้อกูลและเกื้อหนุน กันอย่างเหมาะสม ดังนั้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการดำเนินงานของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้าร่วมกันนั้น จะมาด้วยความมุ่งหวังที่ท้าทายในการพัฒนาดังตัวอย่างคือ 1) การนำเอาผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรในแต่ละประเภท และระดับที่แตกต่างกันในการพัฒนาการลงทุน และจุดมุ่งหมายมาหาข้อตกลงร่วมกันในการพัฒนาที่มีเป้าหมายเดียวกัน กำหนดวัตถุประสงค์และโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาพรวมของกลุ่ม 2) กระบวนการ เรียนรู้ร่วมกัน โดยเฉพาะทางการตลาดและความก้าวหน้าของธุรกิจ และที่สำคัญก็คือผู้ประกอบการ ธุรกิจเพียงแห่งเดียวหรือประเภทใดประเภทหนึ่งจะอยู่ไม่ได้ถ้าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนไม่เข้าร่วมกัน ทั้งนี้ เนื่องจากความต้องการซื้อในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้นเป็นลูกค้าหรือตลาด เฉพาะที่ต้องมีความเข้าใจกันอย่างแท้จริง เพราะการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นเพียงแต่แนวคิดและในเชิงปฏิบัติจริง ๆ อาจก่อให้เกิดผลกระทบทางลบได้เช่นกัน ถ้าไม่ร่วมกันวางแผนให้ดีขึ้นเอง 3) ผลการดำเนินงานทางด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยทั่วไปของผู้ประกอบการในพื้นที่ยังไม่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวของตนเท่าที่ควรจะเป็น และ 4) ถ้าไม่มีการรวมกลุ่มหรือการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ หรือแม้แต่ขาดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในการเข้าร่วมเครือข่ายไปก็อาจทำให้ธุรกิจไม่ยั่งยืนได้ ดังนั้นทุกฝ่ายจะต้องมาร่วมกันปรับเปลี่ยนหรือยืดหยุ่นความต้องการของตนและขององค์กรร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งท้าทายที่จะให้ทุกภาคส่วนมาเปิดใจพูดคุยและมีข้อตกลงร่วมกัน ของเครือข่ายอย่างจริงจัง (วินิตรา ลีละพัฒนา และคณะ, 2559) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฝไท วงศ์อนุตรโรจน์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาประเทศในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดย ในการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่เกิดขึ้นและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายนั้น ต้องอาศัยการเชื่อมโยงกลุ่มและภาคีต่าง ๆ ในสังคมเข้ามาทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย โดยอาศัยรากฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรชุมชน ในระดับต่าง ๆ การศึกษาคครั้งนี้เป็นการศึกษาพัฒนาการ กระบวนการทำงาน ความร่วมมือ และความสัมพันธ์ ระหว่างแกนนำ กลุ่ม และองค์กรในเครือข่ายทางสังคมของชุมชน รวมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพล ต่อเครือข่ายทางสังคมของชุมชน เพื่อนำเสนอแบบแผนความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคมของชุมชน (ฝไท วงศ์อนุตรโรจน์, 2552)

โดยสรุปแล้วงานวิจัยนี้มีความโดดเด่นในการรวมองค์ความรู้ดั้งเดิมเข้ากับการพัฒนาเชิงเครือข่าย ทำให้เห็นภาพการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดโยงกับทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ผลการศึกษาไม่เพียงตอบวัตถุประสงค์

ของการวิจัยได้อย่างครบถ้วน แต่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนเกษตรอื่น ๆ ได้อีกด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นสามารถเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรได้ เพราะว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) คือ ความรู้ความสามารถ และทักษะที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในท้องถิ่น และผ่านการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสามารถมีบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่ายเกษตรกรเพื่อความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน (นฤมล นิราทร, 2543)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรีมีความเข้มแข็งทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยช่วยส่งเสริมการผลิตที่มีคุณภาพ รักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่น และสร้างความยั่งยืนในระยะยาว และกระบวนการทำงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในนนทบุรีเน้นการรวมกลุ่ม พัฒนาองค์ความรู้ รักษาคุณภาพ สร้างตลาด และมุ่งสู่ความยั่งยืน เพื่อสร้างความเข้มแข็งทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรีนั้น ทำได้โดย การรวบรวมและถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายเกษตรกรแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาผลผลิตด้วยภูมิปัญญาผสมผสานวิทยาศาสตร์ ใช้ภูมิปัญญาเดิมร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ การสร้างแบรนด์และตลาดจากรากฐานท้องถิ่น การสร้างคนรุ่นใหม่ให้สืบสานภูมิปัญญา และการติดตามและประเมินผลร่วมกันในชุมชน เจริญนโยบาย ภาครัฐบาล ครัวเรือนนโยบายต่าง ๆ ออกมาในการสนับสนุนให้คนในพื้นที่จังหวัดนนทบุรี อนุรักษ์และปลูกทุเรียนนนทบุรีกันมากยิ่งขึ้น และควรสนับสนุนทุนในการจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์ทุเรียนนนท์มากยิ่งขึ้น ส่วนภาคเอกชน ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของสวนทุเรียนเอง หรือเจ้าของกิจการอื่นในจังหวัดนนทบุรี ควรให้ความสำคัญของเครือข่ายให้มากยิ่งขึ้น เพื่อเรียนรู้ และแบ่งปันภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน เจริญปฏิบัติ ควรสร้างแหล่งเรียนรู้ หรือศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปลูกทุเรียนของจังหวัดนนทบุรี ควรมีการส่งเสริมเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนที่ได้รับผลกระทบ และมีการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน เพื่อสร้างรายได้ แทนการรอความช่วยเหลือจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว ภาครัฐควรมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน ให้มีองค์ความรู้ และประกันราคาทุเรียนที่ได้คุณภาพ เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกร การวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายพื้นที่การศึกษา ควรศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลากหลายภูมิภาค เพื่อเปรียบเทียบแนวทางการจัดการเครือข่ายเกษตรกรที่ต่างกันตามบริบทของแต่ละชุมชน เจาะลึกกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา ควรศึกษาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีอุปสรรคหรือแนวทางที่เหมาะสมอย่างไร แล้วบูรณาการกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ และศึกษาการนำเทคโนโลยีดิจิทัลหรือแพลตฟอร์มออนไลน์มาใช้ในการสนับสนุนการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในเครือข่ายเกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

- นฤมล ทองนพเนื่อ. (2544). กระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเป็นอาหารและยา. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นฤมล นิราทร. (2543). การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- นารัตน์ นิธิชัยอนันต์. (2558). การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2559). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ผไท วงศ์อนุตรโรจน์. (2552). กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษา บ้านหนองขาว อำเภอนาทม จังหวัดกาฬสินธุ์. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 1. (2 ก.พ. 2568). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี. (จำมยุรี ลุงเอ็ง, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 2-5. (9 ม.ค. 2568). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี. (จำมยุรี ลุงเอ็ง, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 6-10. (13 ม.ค. 2568). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเสริมสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี. (จำมยุรี ลุงเอ็ง, ผู้สัมภาษณ์)
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2552). ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชัย สายศรี และคณะ. (2558). ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี. ใน รายงานการวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- วินิตรา ลีละพัฒนา และคณะ. (2559). การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่. ใน รายงานการวิจัย. สำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สามารถ จันทรสุริย์. (2536). ภูมิปัญญาคืออะไรอย่างไรในวัฒนธรรมก้าวไปกับการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สุภาวดี โพธิยะราช. (2547). การส่งเสริมเกษตรยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: เพาเวอร์ พรินท์.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2546). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรินทร์.